

38. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 4. – од. зб. 39/2. – Арк. 580, 490–492.

39. АЮЗР. – Т.15. – С. 158.

40. Смолій В.А. Україна і Росія в другій половині XVII–XVIII ст.: Самобутність та інтеграція // 7Ук-раїнська Козацька Держава: витоки та шляхи історичного розвитку (Матеріали республіканських історичних читань). – К., 1991. – С. 6.

41. «Око всей великой России». Об истории русской дипломатической службы XVI–XVII веков. – М., 1989. – С. 6, 98; Загоровский В. П. Белгородская черта. – Воронеж, 1969. – С. 64–65.

*Дмитрієв В.
(м. Київ)*

ОСВІТНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНСЬКОГО ТА СЕРБСЬКОГО НАРОДІВ У XVIII СТ.

Доля українського й сербського народу у новий час має багато спільного. Це пов'язано не лише з слов'янським походженням обох народів, але також і з їхнім історичним минулим. У новий час серби й українці увійшли без власної держави, їхні землі були поділені між могутніми імперіями. Ще в 1389 р., а остаточно в середині XV ст. Сербія була загарбана турками-османами, її землі були включені до складу Османської імперії, крім економічного, серби зазнавали релігійного та національного гніту.

Доля українських земель у новий час була не менш трагічною. Після успішного початку національно-визвольної війни розпочався період Руїни, який завершився у XVIII ст. утратою Гетьманщиною автономії, наступом Російської імперії на права українського населення. Також треба мати на увазі, що українські землі за умовами Вічного миру 1686 р. були розподілені між Московською державою та Річчю Посполитою, а з поділами Польщі частина українських земель опинилась у складі Австрійської імперії. Для обох народів єдиним засобом зберегти власну самобутність була православна віра.

Православна церква в сербських та українських землях відіграла роль берегині національних традицій. Саме тому вивчення ролі Православної Церкви у поширенні освіти серед слов'янських народів на Балканах є досить актуальним для сьогодення. Актуальність обраної теми обумовлена відсутністю окремих праць у вітчизняній і зарубіжній історіографії присвячених проблемам взаємовідносин православних церков обох народів. У дореволюційній історіографії були окремі праці, які побіжно звертались до історії взаємовідносин Української та Сербської церков у галузі освіти [1]; в радянські часи головна увага дослідників зосереджувалась на проблемах визвольної ролі Росії на Балканах, про релігійні та освітні питання згадували лише побіжно, розглядаючи їх у контексті культурного розвитку українського й сербського народів [2].

Цікавим дослідженням, проведеним у контексті розглядуваної проблеми є праця Ф. Титова, де він звертає увагу на контакти між сербською митрополією та Київською духовною академією у XVIII–XIX ст. [3]. Але окремої праці, присвяченої вивченню взаємовідносин між Сербською та Українською православною церквою в поширенні знань на Балканах не має.

Мета статті полягає у вивченні взаємовідносин у галузі освіти між Сербською церквою та вітчизняними церковними освітніми установами, зокрема, Київською Академією, у XVIII ст.

Наприкінці XVII ст. Українська православна церква була підпорядкована Російському патріархату, а у 1721 р. православна церква в Росії була підпорядкована державі. Не менш складний шлях пройшла у XVIII ст. і Сербська православна церква, яка у 1766 р. утратила свою незалежність і була підпорядкована Константинопольському патріархові. Крім процесів, що відбувались у церковному житті, в середині XVIII ст. розпочалось значне переселення сербів з Австрії у Росію, зокрема, на українські землі, тому виникає потреба проаналізувати як це явище вплинуло на розвиток освітніх контактів між закладами освіти в Україні та Сербською митрополією.

У XVIII ст. головним освітнім центром не лише в Росії, а й у Східній Європі залишалась Київська Академія. В академії у XVII–XVIII ст. навчались не лише піддані Російської імперії, а також значна кількість іноземних студентів.

Кількість іноземних студентів у Київській Академії завжди була значною. Аналіз іменних відомостей студентів Київської Академії за 1736–1737 р. показує, що російських підданих в академії було 240, а іноземних 127. У наступний 1738 р. – російські піддані склали 372 особи, а іноземці 122 [4]. Таким чином кількість іноземних студентів коливалась від 1/3 до 1/2 усього складу академії.

Вивчення особистих відомостей студентів дає змогу виділити дві групи іноземних вихованців Київської Академії. До першої групи можна віднести українських, російських та білоруських слухачів академії, які мешкали на Правобережній Україні, Білорусії, Литві, Холмщині, Галичині, і відповідно були підданими Речі Посполитої. Серед вихованців з Галичини зустрічаються вихідці з Бережан, Бича, Дрогобича, Жолкви, Збаража, Зборова, Золочова, Куликова, Львова, Стиря, Тисмениці, Толстаго, Теремовля, Ярослава та інших місць. Ці студенти, залишаючись православними, вважали Київ своїм релігійним та освітнім центром. Багато з них після навчання повертались до дому, однак значна частина залишалась працювати в духовних семінаріях, інші йшли у ченці [5].

До другої групи студентів відносимо дійсно тих, хто за походженням був іноземцем. До них належать православні студенти із сербських, румунських та грецьких земель, які на той період перебували у складі іноземних держав, головним чином, Османської імперії. З 1721 по 1762 рр. таких студентів у Київській Академії було 31 особа, зокрема, два румуни та 28 сербів. Таку цифру наводить у своїй праці Ф. Титов [6].

Значна частина вихідців саме із сербських земель серед іноземних студентів зумовлювалась зміною в міжнародній обстановці. На межі XVII–XVIII ст. середня течія Дунаю була звільнена Австрією від влади турок-осман, що стало головною передумовою переселення частини сербів на чолі з патріархом Арсенієм III Черноєвичем у 1690 р. у габсбурзькі володіння в Угорщині. Тоді в Австрію переселилось приблизно 60–70 тис сербів [7]. Після переселення у сербів виникла потреба в організації системи православних шкіл, для захисту від спроб католицької церкви через латинські школи схилити сербів до унії. Адже з 1718 по 1739 рр., коли частина старої задунайської Сербії була під владок Австрії, влада останньої через діяльність латинських шкіл поширювала ідеї про переваги уніатської церкви над православною. Єдиним засобом боротьби для православних сербів проти покатоличення було поширення освіти. Цього не можна було досягнути за умов відсутності кваліфікованих та освічених викладачів. Тому спочатку сербські митрополити звертались до царського уряду з проханням направити до сербських земель вчителів поступово серби почали від'їжджати в Київську Академію на навчання [8].

Про запрошення вчителів і розвитку православних шкіл піклувались три сербські митрополити Макарій Петрович, Вікентій Іоаннович та Павло Ненадович. Вивчення історії і стану православної церкви в Сербії у XVIII ст. не є предметом нашого дослідження, але деякі аспекти цієї проблеми є необхідними для з'ясування її ролі у поширенні освіти в сербських землях.

Сербська православна церква стала тією інституцією, яка об'єднала усіх сербів за умов відсутності державності. На сербських землях після османського завоювання зберігалась незалежна Сербська патріархія. Вона була відновлена в 1557 р. й існувала до 1766 р., коли була ліквідована за рішенням османського уряду і підпорядкована Константинопольському патріарху [9]. За Пожаревським миром 1718 р. Австрія отримала Північну Сербію з Белградом. Уже у Пожаревському договорі були зафіксовані засади конфесійної політики Австрії: підтверджувались усі привілеї католиків, а православ'я відносилось до «усіх інших релігій». Слідуючи принципу *divide et impera*, сербський народ був поділений в ієрархічному відношенні на дві митрополії, незалежні одна від одної, – карловицьку та белградську [10]. В свою чергу грецьке охридське архієпископство ставило перед собою завдання ліквідувати Сербську патріархію і підпорядкувати її Константинопольському патріархові, що і було зроблено у 1766 р.

Уперше Белградський митрополит Мойсей Петрович звернувся до царського уряду з проханням прислати до Белграда двох талановитих викладачів та сприяти відкриттю школи в Белграді у 1718 р. Саме в цьому році Белград тимчасово перейшов під владу Австрії. У 1721 р. він повторив своє прохання і в 1724 р. з Росії у Белград було направлено Максима Суворова, який узяв з собою у якості помічника свого брата Петра [11]. Діяльність Максима Суворова в Сербії знайшла відображення в історичній літературі [12], тому лише зауважимо, що протягом 1726–1727 рр. він відкрив «словенские школы» у Карловцах та Белграді.

Після смерті сербського митрополита Мойсея Петровича, новим митрополитом у 1731 було затверджено Вікентія Іоанновича. Він не підтримував діяльність Максима Суворова, і в 1733 р. звернувся до київського архієпископа Рафаїла Заборовського з проханням запросити з Київської Академії магістрів для викладання у сербських дітей «латино-славенської мови», які у викладанні підтримували традиції Київської Академії. На запрошення відгукнулось шість студентів Київської Академії: Мануїл Козачинський, Георгій Шуміляк, Петро Падуновський, Трофім Климовський, Тимофій Левандовський та Іван Мінацький [13].

Про перебування цих осіб в Сербії відомо небагато. У 1736 р. ректором Карловицької латинської школи став Мануїл Козачинський, а магістром був Мінацький. У 1736 р. Козачинський навчав священників у Хорватській єпархії, а місце посів доручив учитель риторики Падуновський. Тимофій Левандовський був посланий у Вуковар, де було засноване училище [14]. Але після смерті сербського митрополита Вікентія Іоанновича 6 червня 1737 р. і початку нової війни між Австрією та Османською імперією вчителі з академії залишились без матеріальної підтримки і змушені були повернутись в Росію, а сербські школи прийшли в занепад [15].

Спробу відновити латинські школи для австрійських сербів, при допомозі вчителів із Київської Академії, здійснив митрополит Павло Ненадович, обраний у 1749 р. Він відновив Карловицьку школу і звернувся до російського посла у Відні графа Бестужева-Рюміна з клопотанням про направлення до нього з Петербурга «церковных книг и для наставления простых людей в вере и обучения других у латинском языке и богословии искусных двух

или трех человек с определенным им жалованьем» [16]. Але клопотання Ненадовича не було задоволено.

Причини, через які російський уряд відмовився надавати допомогу митрополиту Павлу Ненадовича пов'язані перш за все з переселенням австрійських сербів у Росію. 1750 р. до російського посла у Відні М. Бестужева-Рюміна звернулася група сербів-граничар з проханням прийняти їх на військову службу і поселити назавжди в Росії [17]. Серед перших, хто виступив з таким проханням у Поморському районі, були брати Іван та Дмитро Хорвати, Іван Шевич з синами. У Потіській місцевості таке ж бажання висловили, зокрема, Максим Зорич, Семен і Давид Неранджичі та інші.

М. Бестужев-Рюмін, добре проінформований про сербські гусарські полки в Австрії, підтримав це прохання сербів-граничар. У листі в Петербург він зазначав, що сербські переселенці можуть бути корисними під час майбутньої російсько-турецької війни [18].

Царський уряд прийняв пропозицію свого посла і вирішив поселити сербів в Україні військово-землеробськими поселеннями. При цьому він мав цілком певні наміри. По-перше, великі степові простори на півдні країни не тільки не приносили державі жодних прибутків, але й часто через них виникали різні ускладнення у відносинах з Польщею й Османською імперією. Слов'янські переселенці повинні були допомогти в освоєнні цих земель. По-друге, на сербські військово-землеробські поселення покладалися обов'язки по обороні південних і південно-західних кордонів Російської імперії. По-третє, кордони сербських поселень в Україні визначалися таким чином, що вони «відрізували» район Правобережної України від Запорізької Січі.

У жовтні 1751 р. перші сербські переселенці на чолі з полковником І. Хорватом прибули у Київ. Жалуваною грамотою від 11 січня 1752 р. командир переселенців – генерал-майору Хорвату визначався район для сербських військово-землеробських поселень, був розроблений їх внутрішній устрій. Відведена площа – 2500 квадратних верств – знаходилася за південними межами Київської губернії вздовж кордону з Польщею по річці Синюха. На схід вона сягала Дніпра, а на півдні межувала із Запорізькою Січчю і турецько-татарськими володіннями [19]. На цій території мали поселитися два сербські полки: гусарський і пандурський чисельністю по 4 тис. чол. кожний [20].

Політика царського уряду в середині XVIII ст. була спрямована на створення найбільш сприятливих умов для переселення австрійських сербів. Звичайно, сербський митрополит Ненадович виступав проти переселення австрійських сербів, саме тому він звернувся до Марії-Терезії з проханням заборонити переселення: «...А понеже я все мои слезы к тому употребляю, чтоб в таком выезде препятствовать, и о том у высочайшей придворной дискатерии представление представление учинил, дабы таким выходцам пашпорты не даны были, ибо мне до сего времени неизвестно, по какому дозволению приордные в чужую службу вступают...» [21]. Дії Ненадовича погіршили відносини між російським урядом та православною ієрархією австрійських сербів. Саме ці обставини викликали появу указу Св. Синоду від 19 листопада 1752 р. про відмову російського уряду в організації шкіл у Сербії.

Але насправді в середині XVIII ст. у австрійських сербів з'явився значний прошарок молодих людей, які отримали освіту в Київській Академії. Дехто з них попередньо отримав освіту в сербських школах заснованих вихідцями з Києва Максимом Суворовим та Мануїлом Козачинським. Так, наприклад, відомий в історії відродження сербської народності протоієрей Іоанн Раїч навчався в Київській Академії, здобувши попередню освіту отримав в школах Козачинського [22].

Виходячи з документальних матеріалів можна скласти в хронологічній послідовності список сербських вихованців Київської Академії з 1721 по 1762 рр.

1. Ієродиякон Діонісій Новакович, із Далмації, який навчався в академії з 1726 по 1737 р. у класі богослов'я. Пізніше він став префектом школи в Новому Саду та єпископом Будимським [23].

2–3. Колишні учні вчителя Максима Суворова в Сербії ієродиякони Хоповського монастиря в Сремі Арсеній Стойкович Тарбук та Лепавинського в Хорватії Стефан Станіславлев. У жовтні 1731 р. вони приїхали у Відень і попросили російського посланця Ланчинського дати їм паспорти й рекомендацію в Росію, де вони хочуть продовжити навчання в Київських школах [24].

4–5. Серби – Заков Іоанновим та Іоанн Попович, які згадуються в 1733 р. [25].

6. Іоанн Боцневич, з Угорщини, із Бардова, в 1737 р. вибув із класа піітики [26].

7. Євстафій Скерлетов, ієромонах із Далмації, біля 1740 р. прибув у Київ і слухав богослов'я. В 1742–1743 навчальному році він був учителем синтаксими в Київській Академії [27].

8. Арсеній Іванов, ієродиякон із Карловиц, навчався в Київській Академії з 1741 по 1751 р. і в 1747 р. отримав у Києві посаду ієромонаха [28].

9. Константин Секур, венеціанський підданий, вступив у Київську Академію в 1743 р. [29].

10–11. Амвросій Лукін та Симеон Белич, сербські ієромонахи, навчались в Київській Академії в 1745 р. [30].

12–14. Ієромонахи Прохор із Петроварадина та Авакум Ковачевич та ієродиякон Фока навчались у Київській Академії в 1744 р.

15. Олексій Кертись навчався в Київській Академії в 1746 р. [31].

16. Мойсей Панаїтов, ієромонах, родом із Белграда, у 1746 р. вступив до Переяславської семінарії, в 1748 р. перейшов у Київську Академію в клас піітики, і в 1749 р. навчався в Московській академії. У 1752 р. повернувся на батьківщину [32].

17–19. Богдан Петров, Сава Дмитрієв та Михайло Миркович, навчались в Академії в 1749 р.

20–21. Ісає Новакович, ієромонах, навчався в Київській Академії у 1750–1755 рр., Павло Вуїч у 1750–1753 рр. [33].

22. Іосип, чернець, у 1755 р. повинен був вибути з Київської Академії.

23. Макарій Петрович, ієромонах, родом із Темешвара, в Угорщині. Вступив на навчання в Київську Академію, в 1751 р. він перейшов у Московську академію, у клас риторики. Тут він завершив навчання і залишився працювати в Росії [34].

24–27. Серби Христофор Павич, пізніше Самборський протоієрей, Йосиф Віткович, працював священиком у Сегедині, а потім у Єгері, Іоанн Раїч та супутник його ієродиякон Дамаскін [35].

28. Арсеній Іванович, ієродиякон, в 1759 р. посланий у Київську Академію Будимським єпископом Діонісієм Новаковичем, але до 1761 р. він залишався з російською армією за кордоном, і лише у 1761 вступив до Академії [36].

29–31. В 1752 р. прийняті в Київську Академію серби, ієродиякон Микола Дмитрієв та двоє світських студентів.

32. Є відомості, що влітку 1759 р. у Київ приїхав для навчання в школах Солунський архімандрит Парфеній, пробувши в них до трьох років [37].

Також у 1757 р. для навчання в Київській Академії прибуло 9 чорногорців [38]. Також у ЦДІАУ є відомості про Івана Секулича із Сараєва, який у 1761 р. навчався в академії [39], у 1767 р. з Далмації проходив курс навчання Іван Ігнатович Концаревич [40]. У 70-х роках XVIII ст. в Академії перебувало чотири серби Єфим Лазаревич, Стефан Попович, Рафаїл Милошевич та Гаврила, прізвище невідоме [41]. У другій половині XVIII ст. кількість вихідців із Сербії в академії значно зменшилась.

Розглянувши списки вихованців Київської Академії можна зробити певні висновки. По-перше, кількість сербів в академії у період що досліджується, складала біля 40 осіб. За походженням більшість сербських студентів була із середовища духівництва. Це було тісно пов'язано з тими процесами, що відбувались в Сербській православної церкві, бо саме вони визначали характер зв'язків між Сербською православною церквою та Київською Академією.

У постановах Карловицького собору у лютому 1726 р., під час обрання Мойсея Петровича спільним для усіх сербів митрополитом, було прийнято постанову: «каждый епископ должен основывать школы в каждой епархии, где есть возможность, в особенности же в архиепископии должна быть большая латинская, немецкая и сербская школа» [42]. Відповіддю на цю постанову можна вважати направлення в цьому ж році в Київську Академію ієродиякона Діонісія Новаковича, який після повернення став префектом школи в Новому Саді.

На загальнонародному сербському соборі, що відбувався в Белграді у травні 1730 р. було вирішено мати єдиного митрополита для усіх сербів, ухвалено відкрити школи та типографії [43]. Саме тому в 1731 р. сербські ієродиякон Арсеній Стойкович Тарбук та Стефан Станиславович вирішили вступити до Київської Академії. Ще одним прикладом може бути направлення Новосадським єпископом Віссаріоном Павловичем молодих людей на навчання в Київську Академію. У 1755 р. з Києва до нього повернулись серби Ісая Новакович та чернець Йосиф, які навчались в Академії. Колишній студент Київської Академії Іоанн Раїч, після повернення в Австрію, був учителем у Новому Саду, а з 1761 р. став префектом Карловицької школи [44].

Досить цікавою є проблема відносин між сербськими переселенцями та сербськими студентами Київської Академії. Організатор переселення австрійських сербів генерал-майор Хорват прагнув використати сербських студентів Київської академії для залучення в Росію нових переселенців. У ЦДІАУ зберігся цікавий документ, в якому Хорват звертається до Сенату з клопотанням про направлення випускників-сербів із Київської Академії для церковної служби в Нову Сербію. Він пропонував, щоб сербське духівництво «...вечно тут остались; а потом б де с ним легко не точию желающему из Цесарии сюда народу того препятствия умалить, но и тамошнее духовенство к выходу обернуть можно, и чрез де то весьма примножению в здешнем поселении быть надежно» [45].

Але ці заходи генерал-майора Хорвата не мали успіху. В Новій Сербії не було організовано особливої сербської єпархії із сербським єпископом, не було особливих сербських монастирів, тому вихованці Академії із сербів не мали підстав залишатись тут.

З другої половини XVIII ст. контакти між сербським духівництвом та Київською Академією згасають. Це було пов'язано з тим, що царський уряд припинив направляти вчителів для організації шкіл у Сербії, підозрюючи сербське духівництво у зв'язках з уніатами. У свою чергу сербські православні єпископи з початком переселення сербів у

Росію, побоювались, що сербські студенти після навчання залишаться працювати на церковній службі в Росії.

Таким чином рівень контактів в галузі освіти між Сербською православною церквою та Київською Академією був головним чином пов'язаний з складними релігійними та політичними процесами, що відбувались на Балканах, провідна роль церковних установ Сербії у галузі освіти свідчила, що саме сербська православна церква очолила процес національного відродження. Досить поширеною формою взаємодії між православними церквами Сербії та України було навчання сербських студентів у Київській Академії. Подальшого з'ясування, на основі залучення нових джерел, вимагають контакти між Сербською митрополією та освітніми установами України у XIX ст., історія православної церкви в Австрії, роль сербського духівництва в поширенні знань на Балканах.

Використана література:

1. Голубинский Е. Очерк истории православных церквей. – М., 1871; Кулаковский П. Начало русской школы у сербов. – СПб., 1903; Петров Н. Воспитанники Киевской Академии из сербов с начала синодального периода и до царствования Екатерины II (1721–1762 гг.) // Императорское общество русского языка и словесности. – 1904. – Т.9. – Кн. 4.
2. Бажова А. П. Русско-югославские отношения во второй половине XVIII века. – М., 1982; Поварова Е.В. О русско-сербских культурных связях в XVIII веке // Советская педагогика. – 1971. – № 4.
3. Титов Ф. Стара вища освіта в Київській Україні кінця XVI – початку XIX ст. – К., 1924.
4. Акты и документы относящиеся к истории Киевской Академии. – К., 1904. – Отд. II. – Т. 1. – Ч. 2. – С. 12.
5. Там само. – С. 10.
6. Титов Ф. Вказ праця. – С. 222.
7. Петров Н. Сербские поселения в России и Австрии // Вестник Европы. – 1870. – Т. 3. – Июнь – С. 589.
8. Див.: П.Кулаковский. Вказ. праця. – С. 28–44.
9. Погодин А. История Сербии. – СПб., 1909. – С. 95–96.
10. Там само. – С. 105.
11. П.Кулаковский П. Вказ. праця. – С. 120.
12. Поварова Е. В. Указ. соч. – С. 105–113.
13. Кулаковский П. Вказ. праця. – С. 63.
14. Там само. – С. 132.
15. Там само. – С. 157–158.
16. Петров Н. Вказ праця. – С. 7.
17. Скальковский А. История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского. – Одесса, 1845. – Ч. 2. – С. 167.
18. Соловьев С. История России с древнейших времен. – М., 1975. – Т. 12. – С. 126.
19. Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1830. – Т. XIII. – С. 599.
20. Клаус А. Наши колонии: Опыт и материалы по истории и статистике иностранной колонизации в России. – СПб., 1869. – Вып. 1. – С. 128.
21. Политические и культурные отношения России с югославянскими землями в XVIII веке. – М., 1984. – С. 158–159.
22. Акты и документы относящиеся к истории Киевской Академии. – К., 1904. – Отд. II. – Т. 1. – Ч. 1. – С. 157.
23. Там само. – Т. 1. – Ч. 2. – С. 38, 273.
24. ЦДІАУ. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 390. – Арк. 3, 6, 8.
25. Вишневский Д. Киевская Академия в первой половине XVIII столетия. – К., 1903. – С. 297.
26. Акты и документы относящиеся к истории Киевской Академии. – С. 273.
27. Вишневский Д. Вказ. праця. – С. 117.
28. Акты и документы относящиеся к истории Киевской Академии. – Т. 1. – Ч. 1. – С. 383–384.
29. Там само. – С. 317–319.
30. Вишневский Д. Вказ. праця. – С. 297.
31. ЦДІАУ. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 2519. – Арк. 69.
32. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1020. – Спр. 88. – Арк. 2.
33. Там само. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 1865. – Арк. 82–83.
34. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1020. – Спр. 2028. – Арк. 1–3.

35. Там само. – Оп. 148. – Спр. 51. – Арк. 8.
36. Там само. – Оп. 161. – Спр. 139. – Арк. 1, 8, 9а.
37. ЦДІАУ. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 2587. – Арк. 206.
38. Личков. Л. О назначении черногорского шляхетства молодых людей в студенты Киевской Академии // Киевская старина. – 1901. – Январь. – С. 6–7.
39. ЦДІАУ. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 3732. – Арк. 1.
40. Там само. – Спр. 4021. – Арк. 12.
41. Там само. – Ф. 127. – Оп. 171. – Спр. 70. – Арк. 3, 5–56.
42. Кулаковский П. Вказ. праця. – С. 102.
43. Там само. – С. 100.
44. Там само. – С. 101.
45. ЦДІАУ. – Ф. 127. – Оп. 1020. – Спр. 2011. – Арк. 3.

*Шевченко О.
(м. Київ)*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВИХ КОНТАКТІВ ВЕЙМАРСЬКОЇ НІМЕЧЧИНИ ТА РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ В 1922–1933 РР.

Відновлення державної незалежності України сприяло реорганізації зрадянізованої Євразії шляхом створення життєздатних національних держав, а також завдяки традиціям співробітництва, які були закладені ще у 20-ті роки ХХ ст. Україна може налагоджувати співпрацю на терені Європи. Причому з урахуванням історичних традицій, сучасної політичної й економічної ситуації на європейському континенті одним із найбільш надійних партнерів України може стати Німеччина, співробітництво з якою набуває дедалі більше реальних і видимих контурів. Це відповідає вимогам забезпечення стабільності потреб структурної перебудови економіки як основи зовнішньої політики, шляху до загальноєвропейської інтеграції.

Однією з найменш досліджених у вітчизняній історичній науці є проблема ревізії Версальсько-Вашингтонської системи, а в цьому контексті, як один із її аспектів радянсько-німецькі відносини у міжвоєнні роки, зокрема військово-технічне співробітництво Червоної армії та збройних сил Веймарської республіки, оскільки вона розкриває підступну політику радянського керівництва у міжвоєнні роки, що, зрештою, призвело до відродження військового потенціалу Німеччини та військово-промислового комплексу СРСР і було однією з причин виникнення Другої світової війни. Відродження німецьких військових сил у Радянському Союзі залишається однією з найбільш таємничих сторінок історії ХХ ст. Цей процес продовжувався більше десяти років таємно від усього світу. Саме в РРФСР було закладено основи майбутніх наступальних збройних сил Німеччини, які в 1939 році стали жахом для усієї Європи, а в 1941 році здійснили напад на Радянський Союз.

Об'єктом дослідження є радянсько-німецькі зв'язки в 20-х на початку 30-х років ХХ ст. Автор намагався з об'єктивних позицій висвітлити зовнішню політику зазначених країн, врахувати зміни у світовій політичній ситуації, що відбувалися впродовж досліджуваного періоду.

Наукова новизна одержаних результатів полягає, насамперед, у тому що автор, спираючись на нові підходи переосмислюючи критично історіографію та вводячи в